

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА СХОДІ ФРАНЦІЇ

У статті розглядається питання змін у політиці щодо релігійного навчання учнів у громадських школах департаменту Ельзас-Мозель (Схід Франції). У вказаному департаменті в громадських школах учням пропонується для вивчення католицька, протестантська або юдейська релігії.

Сучасна стратегія релігійної освіти школярів у східних французьких землях бере початок від 11 грудня 2003 року. Тоді президенту Франції Жаку Шираку був наданий звіт комісії з питань дотримання принципу світськості у Французькій Республіці. Цей документ отримав назву "звіт Стазі" за ім'ям голови комісії відомого політичного діяча Бернара Стазі [1].

У звіті члени комісії звертають увагу на зміни в політиці щодо релігійного навчання учнів у громадських школах департаменту Ельзас-Мозель. У цьому департаменті в громадських школах учням пропонується для вивчення католицьку, протестантську або юдейську релігії. В тамтешніх ліцеях релігійне навчання здійснюється під патронатом місцевої влади і узгоджується з завданнями громадянського виховання учнівської молоді. Участь релігійних діячів і проповідників у виховній роботі з ліцеїстами не забороняється, однак регулюється спеціальною угодою, яку представники регіональних адміністрацій укладають з Церквами. Такий підхід до релігійного навчання і виховання шкільної молоді знаходить громадську підтримку не лише в Ельзас-Мозелі, а й у трьох сусідніх департаментах.

Як відомо три департаменти Східної Франції – Нижній Рейн, Верхній Рейн та Мозель, які межують з Німеччиною, мають особливу історичну долю: в період кінця XIX – початку XX століття вони приєднувались то Франції, то до Німеччини.

Після війни 1870 року згідно з Франкфуртським договором від 10 травня 1871 року Ельзас-Мозель увійшов до складу Німеччини і вважався землею Німецької імперії. У 1918 році цей регіон знову став французьким, однак на його території залишались чинними як французькі закони, що існували до 1871 року, так і німецькі закони часів Німецької імперії, зокрема закони землі "Ельзас-Лотарингія".

Серед отриманих у спадщину французьких законів були такі, що унормовували стосунки держави з культовими організаціями, зокрема Конкордат 1801 року. Конкордат загалом – це назва договору або угоди; а в нашому контексті ідеться про угоду між Папою Римським та світською владою. За суворим римським слововжитком Папа укладав Конкордати лише з главами католицьких держав, аналогічні угоди з некатолицькими урядами класифікуються як конвенції.

Обіймаючи посаду першого Консула, Наполеон Бонапарт уклав 15 липня 1801 року з Папою Пієм VII Конкордат, який вступив у силу в квітні 1802 року і до цього часу є визначальним щодо правових засад діяльності церков у французькій державі.

Конкордат, по суті, поклав край спричиненим революцією переслідуванням релігій та церков. У період перебування регіону у складі Німеччини були скасовані закони про культ, введені в дію відповідно до Конкордату 1801 року, натомість 9 грудня 1905 року був прийнятий закон "Про відокремлення Церкви від держави" [2].

Звичайно, коли Ельзас-Мозель знову став французьким, уряд Ерріо намагався знову запровадити закон "Про відокремлення церкви від держави і держави від церкви", але ця спроба викликала такий потужний опір населення, що від неї довелося відмовитись.

Так само, коли Ельзас-Мозель, анексований у 1940 році III Рейхом, повернувся під юрисдикцію французької держави, це майже не вплинуло на традиційний культовий устрій у регіоні.

Цим пояснюється особливий статус Ельзас-Мозеля у Французькій Республіці. Там офіційно визнано чотири культи: католицизм, лютеранство, реформаторство та юдаїзм; священники, пастори і рабини знаходяться на державному обліку; державний університет Марка Блока (Страсбург) налічує два богословських факультети, а в громадських школах відбувається обов'язкове релігійне навчання учнів.

Згідно з законом Фаллу "Про народну освіту" початкові школи в Ельзас-Мозелі є конфесійними, релігійне навчання є обов'язковим і проводиться окремо з учнями – представниками кожної з офіційних конфесій [3]. Середні загальноосвітні заклади (коледжі та ліцеї) не є конфесійними. Однак, так само як і в початкових класах, релігійне навчання там є обов'язковим.

Відтак релігія є обов'язковою (а не елективною) дисципліною у школах Ельзасу та Мозеля. Можливість отримати звільнення від відвідування уроків релігії була надана учням відповідно до постанови Державної Ради від 1936 року та підтверджена в 1974 році [4].

У випадку відмови від курсу релігії, діти мають прослухати додатковий курс морального навчання як альтернативний до релігійного. Під час вступу до школи батьки учня або він сам, якщо ідеться про учня старшого шкільного віку, мають бути поінформовані про наявність у школі "Релігії" як обов'язкового предмета, а також дати письмову згоду на його вивчення, вказуючи при цьому конфесійну належність (католик, протестант, юдей). У цій же анкеті ідеться про можливість та умови звільнення від обов'язкового відвідування уроків "Релігії". Про лібералізацію цих процедур ідеться зокрема у згаданому вище звіті Стазі, а саме: "Існуюча практика, яка зобов'язує батьків особисто писати заяву, на підставі якої їхні діти можуть бути звільнені від релігійного навчання, потребує перегляду. Батькам на початку шкільного року достатньо внести помітку "так" чи "ні" у стандартний формуляр-пропозицію щодо відвідування учнями курсів релігійного навчання" [5: 113].

Наскільки популярними і запитаними серед учнів та їхніх батьків є навчальні курси релігійного змісту можна судити з матеріалів симпозіуму "Релігійне навчання у громадській школі", організованого Страсбурзьким Центром соціологічних досліджень та громадської діяльності 15 листопада 1997 року, а також зі звіту ректора Страсбурзької Академії на тему: "Релігійне навчання у громадських закладах" (1997 р.). Згідно оприлюднених у цих документах даних станом на 1996-1997 рр. заняття з релігії відвідували 81% учнів ельзаських початкових шкіл, 49% – учнів коледжів і тільки 10% – ліцеїстів. Як бачимо, серед старших за віком учнів кількість тих, хто вивчає "Релігію", є найменшою [6]. В Мозелі ця різниця є ще відчутнішою: "Релігію" вивчають 96% учнів коледжів і лише 4% – ліцеїстів (1996-1997 рр.) [6]. А в 2002 – 2003 роках згідно з відомостями ректорату Страсбурзького університету на курси релігійного навчання записалися 30,4% учнів коледжів, а для Мозеля цей показник відповідно становив 23,6% [7].

В коледжах Ельзасу відсоток відвідування релігійного навчання є тим вищим, чим більше учнів європейського походження там навчається. Наразі наявність учнів-вихідців з мусульманських країн змінює зазначений показник у бік зниження, оскільки у школах Ельзас-Мозеля немає призначених для цих учнів релігійних курсів. У той же час опитування, проведене у 1998 році газетою "Dernières nouvelles d'Alsace" сумісно із Страсбурзьким науково-дослідним комерційним інститутом, показало, що 7% населення Ельзас-Мозеля становлять мусульмани [8]. І це наштовхує на роздуми про нерівні можливості і несправедливість по відношенню до цієї групи населення, діти-вихідці з якої не мають змоги вивчати в школі іслам як релігію свого народу. У звіті Стазі якраз ідеться про те, що в Ельзас-Мозелі вивчення мусульманської релігії має бути запропоноване учням на тих же підставах, що й вивчення інших релігій.

Той факт, що 81% учнів ельзаських початкових шкіл відвідує уроки релігії, показує, що більшість родин схвально ставляться до наявності цих уроків у шкільному розкладі [9: 1-17]. Навіть батьки, які не мають зв'язку з жодною релігійною організацією і не визначились у своєму ставленні до релігії, сподіваються, що релігійне навчання сприятливо позначиться на вихованні їхніх дітей. У той же час зменшення кількості учнів, які відвідують відповідні заняття, мірою їх дорослішання, говорить про те, що молодь не є одноставною з батьками у цьому питанні. І, хоча Ельзас-Мозель вирізняється з-поміж інших регіонів Франції як релігійно активний регіон, його також торкається криза міжгенераційного зв'язку та взаємопорозуміння.

Однією з істотних причин незацікавленості учнів коледжів та ліцеїв релігійним навчанням є недостатня розробленість відповідних теоретичних і практичних засад діяльності школи, що спонукає французьких вчителів вдаватися до партнерської взаємодії у цій надважливій справі з багатьма зацікавленими структурами і суб'єктами.

Так останнім часом з ініціативи шкільних викладачів релігії було започатковано низку колективних проєктів відповідного змісту під такими слоганами, як "культурне та релігійне пробудження" і "сучасне спілкування".

Ці нові ініціативи реалізуються завдяки зусиллям багатьох викладачів релігії, дирекції і викладацького корпусу Страсбурзького університету. Спрямовані вони переважно на розширення аудиторії слухачів релігійних курсів, а також на утвердження принципу міжконфесійності у їх викладанні.

Співробітники відділу "Цінності" ректорату Страсбурзького університету розробили план інтеграції викладачів вищої та середньої школи з зацікавленими структурами та суб'єктами щодо релігійного навчання у річищі політики відкритої світськості та демократичного громадянства. Згідно з цим планом "Релігія" тлумачиться як шкільна дисципліна, якій притаманні: а) культурна відкритість, тобто надання знань про релігійну культуру різних народів; б) міждисциплінарна відкритість, яка передбачає тісний зв'язок з програмами інших шкільних дисциплін. Аксіологічна складова визнається осередком релігійної освіти, і саме довкола цінностей, на думку французьких фахівців, мають відбуватися бесіди, дискусії, розмірковування вчителів з учнями на релігійну тематику [10: 37-38].

І саме таким педагогічним підходом позначений навчальний курс "Культурного та релігійного пробудження", який пропонують учням у ліцеї загального і технічного навчання у місті Гагенау (Нижній Рейн). Цей навчальний курс ґрунтується на:

- добровільному відвідуванні учнів;
- апелюванні до свідомості учнів у ході релігійного навчання, опікуванні їхньою соціалізацією у класі, в школі, в суспільстві загалом;
- використанні досягнень таких наук, як антропологія, психологія, етика, історії релігій, Богослов'я;
- залученні потенціалу комунікаційних технологій та громадянського виховання для досягнення навчально-виховних цілей курсу, зокрема таких як: допомогти учням досягнути самоідентифікації ("Хто я?"), навчити їх спілкуватися ("Хто ти?"), пробудити громадянську ініціативу учнів ("Що ми робитимемо?") [11: 29-41; 12: 7-20].

У ліцеї, про який ідеться, діють католицький та протестантський благодійні осередки, які спільно опікуються притулком "Casa". Педагоги розглядають благодійництво як важливу складову релігійного навчання учнів.

В ліцеї Ж.-В.Понселе в місті Сент-Авольд (Мозель) релігійне навчання учнів другого і третього років навчання (другий та випускний класи) має на меті краще ознайомити ліцеїстів з великими релігійними течіями засобами багатьох навчальних дисциплін та за участю викладачів-представників таких світових релігій, як юдаїзм, католицизм, протестантизм та іслам. До викладання відповідних навчальних курсів долучаються вчителі різного фаху. Наприклад, учитель німецької мови бере участь у розмові про постать Мартіна Лютера, вчитель історії та географії – про історію походження та географічне поширення релігій. Програмою з

релігійної освіти передбачено відвідування ліцеїстами історичних пам'яток та культових споруд [11: 29-41; 12: 7-20].

Екуменічна (від екуменізм – рух за об'єднання християнських церков) благодійна організація міста Саверн (Нижній Рейн) звернулася до ліцеїстів з такими словами: "Ми запрошуємо тебе записатися на курс релігії, ми пропонуємо тобі шляхом обговорення різних тем і питань поглибити твою віру і релігійну культуру. Ти можеш зустрітися з нами на подвір'ї Центру педагогічної документації або в інтернаті і поспілкуватися або знайти того, хто уважно вислухає тебе" [11: 29- 41; 12: 7-20].

Дирекція ліцею міста Саверн (Нижній Рейн) в цілому сприймають ці починання дуже позитивно, і у 1996-1997рр. висловили бажання запровадити навчальні курси на зразок "релігійного та культурного пробудження" для учнів. Ось як, наприклад, оцінює одну з таких освітніх програм під назвою "Сучасне спілкування" директор професійного ліцею м. Шонгауера пан Кальмарі: "Я схвалюю цю ідею тому, що молодь у професійному ліцеї не отримує жодних філософських знань, і подібні навчальні курси – це добра нагода для учнів поміркувати разом з вчителями над глобальними проблемами нашого часу" [11: 29-41; 12: 7-20].

А в ліцеї Куффіньяль (Страсбург) викладачі католицької та протестантської релігій спільно реалізують проект, частиною якого є опікування дитячим притулком "з метою соціалізації та культурного і релігійного пробудження дітей та молоді", а також протидії таким явищам, як насильство, приниження людської гідності, дискримінація тощо. Директор ліцею, позитивно оцінюючи результати, досягнуті на цьому шляху, говорить про те, що ця діяльність здобула позитивний відгук у ліцеїстів та їхніх батьків. Суголосну попередній думку висловлює директор інтернаціонального страсбурзького ліцею Понтоньє, зазначаючи, що робота, яка провадиться викладачами релігії в рамках зазначеного проекту, "добре вписується в діяльність навчального закладу і є безумовно корисною для його успішного функціонування" [11: 29-41; 12: 7-20].

Розглянутий щойно досвід релігійного навчання учнів у східних регіонах Франції, зокрема в Ельзас-Мозелі, засвідчує, на нашу думку, модернізаційні тенденції у цій педагогічній галузі. Вони полягають передусім у врахуванні наслідків секуляризаційних процесів, особливостей французького суспільства як полікультурного і багатоконфесійного, а також визнанні необхідності дотримуватися міждисциплінарного підходу до релігійної освіти школярів, поєднувати релігійне навчання з полікультурною та громадянською освітою, поважати право учнів на свободу вибору релігійних курсів або ж на відмову від них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Звіт з питань застосування принципу світськості у Французькій Республіці, надані президентові 2 грудня 2003 року. Paris. La documentation française, 2004.
2. Закон "Про відокремлення Церкви від держави", 1905 р.
<http://www.education.gouv.fr/bo/2004/21/meng0401138c.htm>.
3. Законом Фаллу "Про народну освіту", 1850 р.
<http://www.education.gouv.fr/bo/2004/21/meng0401138c.htm>.
4. Постанова Державної Ради від 1936 та 1974 рр.
<http://www.education.gouv.fr/bo/2004/21/meng0401138c.htm>.
5. Звіт Стазі, op.cit. – P. 113
http://eduscol.education.fr/Do126/religion_modernite.pdf.
6. Міністерство культури, Міністерство національної освіти вищого навчання та наукових досліджень, *Forme et sens. Colloque sur la forvation a la dimension religieuse du patrimoine culturel*. Ecole du Louvre, Paris, La Documentation française, 1997.
7. *L'enseignement du fait religieux*, Actes du seminaire national interdisciplinaire organise a Paris les 5, 6 et 7 novembre 2002, Paris, Direction de l'enseignement scolaire / SCERE, CRDP academc de Versailles, 2003.
8. Dernieres nouvelles d'Alsace. – 6-9 жовтня 1998 р.
9. Jean-Paul Willaime, *La famille: maillon faible de la transmission religieuse?*, Foi et Vie XCV(1), 1996, pp.1-17.
10. Louis Hourmant, *Transmettre la culture religieuse a l'ecole publique: l'opinion des eleves*, y : Francis Messner, *La culture religieuse a l'ecole*, Paris, Edition du Cerf, 1995. – P. 37-38.
11. Rolland J.Campiche, *Ecole et reconstruction de sens*, *Revue francaise de pedagogique*, 125, oct.-nov.-dec., 1998. –P. 29-41.
12. Jean-Paul Willaime, *Ecole et religions: une nouvelle donne?* *Revue francaise de pedagogique*, 125, oct.-nov.-dec., 1998. – P. 7-20.

Матеріал надійшов до редакції 10.09.2007 р.

Лаухина И.С. Особенности религиозного образования учеников школьного возраста на востоке Франции.

В статье рассматривается вопрос изменений в политике религиозного образования учащихся общественных школ департамента Эльзас-Мозель (Юг Франции). В указанном департаменте в общественных школах учащимся предлагается для изучения католическая, протестантская или иудейская религии.

Lauhina I.S. The Peculiarities of Pupils' Religious Education in the East of France.

The article deals with the question of changes in the policy of pupils' religious education at the public schools of Elsas-Mosel Department (Eastern France). Catholic, protestant and Judaic religions are offered for studying by public schools' pupils of the mentioned Department.